

БОГОСЛОВЉЕ

ИЗДАЈЕ

ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
У БЕОГРАДУ

Година XVIII (XXXIII)

Свеска 1 и 2

Прим Др Милан Марковић

ДУХОВНИ ЗАКОНИ — ОСНОВА СВЕТА

Када се унесемо у свеопшту вечну хармонију целе васељене, која живи и развија се на основи њених непоколебљивих закона, обузме нас усхићење и дивљење. А пред погледом на бесконачност простора којој нема никаквих граница, а затим на вечност времена кад је све један непрекинути дан у коме нема ни почетка ни престанка, остајемо запрепашћени пред овим неразрешивим призором. Наш малени ум не може да представи себи ову мистериозну стварност са свим њеним небројаним световима и безданим амбисима. И тада тој немоћи нашег ума пружа помоћ осветљена душа, која у својој озарености открива свемогућег Бога, Свебиће, чије дело је ова васељена произашла из Њега самог, из његове вечне супстанце, како је називају философи. Открива наша душа Бога, Апсолутно Биће без почетка и без краја, Ствараоца целе васељене, који је врховни Уметник, Естетa, Песник, врховни Научник и апсолутни Моралист, апсолутни Дух несхватљив у својој моћи. Када је Он почео стварање света, морао га је поставити по претходном вечном плану и циљу, коме је за основу прво створио вечне духовне законе, на којима би се неизбрисиво утиснуле све Његове врлине. Ови духовни закони су следећи: закон љубави, закон лепоте, закон слободе, закон правде, закон морала, закон жртве, закон узрока и последице.

Сви ови закони су неприкосновени и међусобно повезани. Њихово узајамно деловање чини лепоту света и његову вечност. Ови закони били су постављени пре физичких, јер је Бог створио прво духовни свет, зато што је и сам Дух, духовна вечна супстанца. Остварио је арханђеле, анђеле, херувиме, серафиме... Изнад свега Бог је дао свету свог сина Исуса Христа као „јединороднога од Оца, пуног благодати и истине” (Јн. 1, 14), „рођеног пре свих векова: светлост од светлости, Бога истинитог, од Бога истинитог, рођеног, нествореног, једносушног са Оцем, кроз кога је све постало ”Символ вере).

Тек у накнадном стварању Бог је дао и физичке законе за остварење новог, материјализованог облика живота, на којима ће се овај развијати уз Божије дејство, — као што су ове астрономске планете и земља са њима. Основни физички закони су: закон конзервације енергије и закон гравитације, под којима су и сви остали физичко-хемијски закони.

Како су цела васељена и њен вечни циљ засновани на духовним законима, старијим од физичких, ови други су подређени и вођени духовним законима. Питаћемо се како долазимо да сазнања о овим законима. То је једноставно. Јер то су видљиве силе, стваралачке силе. И наука, нарочито биолошка, јасно открива да се свет стварао и одржавао према принципу телеономије, а на основу Божијег плана, о чему смо писали у нашем раду „Тајна живота“¹.

Први ЗАКОН ЉУБАВИ није ли очевидан као први основ света. Зар нисмо сви осетили љубав према лепоти природе, према својим родитељима, према сестрама и браћи, љубав супружнику, љубав према деци својој и према деци уопште, према завичају, према отаџбини, према целом људском роду. И зар то не примећујмо и код осталих живих бића. Зар женке и мужјаци не штите своје младунце, зар их не хране и не боре се за њих у сваком погледу. Гледајмо малену птичицу са њеним младунцима како се устремљује отвореног кљуна и раширених крила и на многу јачег непријатеља, ако од њега прети опасност њеним малима. А то видимо и код свих врста биолошког света. А зар би могло бити друкчије кад је Бог сама љубав, кад Он на њој ствара своје вечно дело. Зар нам Његов Син Исус Христос није пренео поруку Бога да једни друге љубимо. На том закону стоји хришћанска религија. Зато је она непобедива и вечна, јер је божанска. Зар у великим песницима не откривамо химне љубави које се пењу до неба и постају радост људског рода. Зар у дивној песми славуја у мајским ноћима, натопљеним магијском светлошћу месечине, не осећамо онажну љубав мужјака чија чежња за женком бива потресна. Сва природа је двополна. Њени супротни полови привлаче се својим стваралачким жудњама. Чак и хемичари употребљавају израз „симпатија“ којом се поједини елементи привлаче при стварању својих једињења. И електрична енергија има своја два пола, позитивне и негативне електроне који се међусобно привлаче, док се електрони истог пола одбијају. На тој симпатији и антипатији постоје у физици закони центрипеталне и центрифугалне силе. И сваки атом је састављен из две привлачне силе: свог језгра и својих сателита који круже око њега; то су позитивно и негативно наелектрисане силе. У центру атома је духовна честица која одржава његову кохезију, што све скупа сачињава цео атом². Сва природа је у стваралачкој љубави. Она је врховни Божији дар целој васељени.

Следећи ЗАКОН ЛЕПОТЕ није мање величанствен. Он је утиснут у свако дело природе, јер је, као што смо рекли, атрибут Бога, Естетe. А зар је Естетa могао да створи свет без лепоте, која је и смисао његовог величанственог дела, чији сви делови носе њен печат. Бог је свему појединачном дао облик. Наука звана морфоло-

¹ Др Милан Марковић, примаријус, Теолошки погледи, 4,72, Београд.

² Verner Heisenberg, Physik and Philosophö. The Rev. in M. Iden.

пија испитује и описује те безбројне лепоте како у живој тако и у неживој материји. Закон лепоте у њима суверено влада. Кристали имају своје лепе геометријске форме. Звезде блистају са неба у својим допгастим осветљеним лампионима. Цвеће и дрвеће у стваралачкој хармонији гледамо радосно и удивљено. Гледајући под микроскопом ћелије ма ког ткива, било биљне или животињске, изненађени смо лепотом и сликом распореда њихових органа. И сваки атом у природи представља лепоту микрогравитационог сунчаног система, у ком око његовог језгра круже у савршеном реду по орбиталним путањама електрони у незамисливој хармонији као и у опромним гравитационим системима небеских тела. А први пећински људи зар нису у стенама клесали уметничке фигуре примитивним каменним оруђем, још тада изражавајући свој смисао за лепоту и жељу да је репродукују. Шта тек да кажемо о телу жене и човека, телу одуховљеном? Та њихова одуховљеност нарочито оживљава њихову лепоту. Грчки вајари постали су бесмртни фигурама које су створили. Зар се и данас, после две и по хиљаде година, не дивимо кипу Афродите и Аполона? Дивити се им се и сва даља покољења, јер су они изрази вечне лепоте у савршенству. Њу је створило божанско надахнуће јер је савршенство атрибут Бога. Зато је и наше дивљење велико кад их посматрамо, док окрећемо главу од радова појединих данашњих вајара и сликара који глорификују ругобу — сатанино дело. А јоним данашњим сликарима и вајарима који су у служби Богу, јер носе здраво божанско стварање, дивимо се са усхићењем. Пред њиховим платнима и фигурама застајемо дуго, примајући са њих зрачни мелем лепоте, за којом увек чезнемо у савременом заблуделом свету препуном безбројних наказности первертираних душа. Шта да још кажемо о великим песницима који су својим описима природе и целе васељене открили велелепност спољашњих облика и унутрашњих збивања? Зар нам наш Његош није оставио у наслеђе своје вечне химне лепоти васељене и Осану захвалности Богу Творцу, врховном Уметнику пред чијом тајном остајемо у дубокој екстази, неми и до суза радосница узбуђени. У својим ноћима Његош је дубоко понирио у то вечно дело Бога. Зато је могао кроз своју песничку генијалност да оствари своју „Луча микроkozма“, сагоревајући сваке ноћи у огњу својих усхићења. Да ли треба да набрајамо и друге песничке великане који су нам у својим делима дочаравали присуство лепоте у природи, као што су Ламартин, Гете, Пушкин и други славни ипесници.

Шта да кажемо о генијалним композиторима чија су откривења изражена моћним тоновима њихових бесмртних симфонија? Зар не остајемо неми у дубоком усхићењу пред звуцима Бетовенове шесте симфоније зване „Пасторална“, у чијем низу лебде пред нама толике лепоте јутра, дана, вечери и ноћи у часовима који се смењују у неприкосновеној хармонији одуховљеној Божијим присуством. Дах нам застаје при сваком даљем откривању овог велелепног тока у чије збивање тонемо све дубље — до врата саме тајне. А исто тако пред Бетовеновом „Мондшајн“ сонатом у чијем је првом ставу дубоког мира природа у своју тајанствену бесконачност утопљена под префињеном светлошћу месечине. Све је раскошно у тој ти-

шини која осваја дубоком побожношћу и скоро стравом пред неисказаном лепотом и мистиком. Где би нас одвело кад бисмо почели да набрајамо у свим Бетовеновим делима сва усхићења, све радости, све усклике, сву побожност пред том мистичном и величанственом лепотом која је врховни закон Бога—Уметника—Ствараоца.

Колико дивљења осетићемо према генијалном композитору Шопену, лиричару, песнику, према његова два концерта за клавир и оркестар, у којима се открива небо пред земљом; исто тако према његовим ноктурнима и прелидима. Лепота ових композиција изражава велику духовну моћ, величанство човекове душе у свим њеним естетским збивањима пред којима у човеку на мах испчезне све што је ружно у њему. Тада се неминовно пење у ванземаљске висине. Генијалност Шопена је нарочито у томе што нам он открива лепоту човекове душе још пре њеног силаска на земљу, кристално чисте, светле, без икаквих мрља и без разних ружних наноса. Ти фини и благородни тонови натопљени љубављу плене сва срца. Кад год их чујемо осећамо се срећни и горди што смо људи.

Генијални руски композитор Петар Чајковски у свом клавирском концерту Б-мол проживљава лепоту природе у многим детаљима дана и ноћи. Жил Масне, велики француски композитор, у првом чину своје опере „Вертер” са усхићењем ствара оду природи и тоновима, који као да су и сами постали месечеви зраци, обасјава лепоту ноћи под тајанственом месечином. И наш Стеван Христић у појединим композицијама открива нам лепоту далеких хоризоната.

„Лепота је божански смисао живота” — императивно нам поручује наш савремени филозоф Др Ксенија Атанасијевић у једном свом предавању на Коларчевом универзитету³.

Сва стваралачка усхићења генија су откривења његове душе.

Али сва та лепота света била би тамна, неостварљива, да нам Бог није дао и ЗАКОН СЛОБОДЕ, који се пре свега открива у духовном свету. Сви духови били су слободни, неспутани никаквим принудама. Они су још од почетка — као првобитна етерична бића пре силаска на земљу — сазнали за лепоту своје егзистенције, за љубав Бога — Творца пред њима, за дубоки смисао свих духовних закона у чијем су складу уживали. Зато су те законе слободно испуњавали. Падом у материју, на земљу, понели су са собом и неприкосновену стваралачку тежњу за слободом, која је била снажни трансцендентни атрибут, и њихове душе. Јер без слободе били бисмо мртви аутомати, механичка бића, заробљена у тешке безживотне оклопе материје. Свака лепота била би уништена. Човек од почетка свога живота у прашумама па све до високо цивилизованог друштва уживао је у дражи слободе и борио се за њу увек кад му је била угрожена ма са које стране. Он никакве кавезе није подносио. Слободу су опевали и најлепшим одама многобројни уметнички великани кроз музику, поезију, сликарство, вајарство архитектуру. Цела историја је борба за њену одбрану од тиранских нападача. Љубав према њој је неуништива. Она је основна животна светлост на којој се људска душа греје. Без ње била би смртоносна пустош и мемљива помрчина. Бог нам је њу дао и зато Он неће њене угњетаче ма са

³ Речено у једном од предавања на КНУ.

које стране да долазе. Ако бисмо пружили неслободним људима ма каква изобиља, све што им је потребно за њихову егзистенцију и више од тога, ма каква овоземна богатства, они би остали и даље несрећни, незадовољни и душевно и телесно болесни. У овом нашем бездушном веку имали смо и сувише прилика у заробљеничким логорима да то масовно осетимо. Тамо нам је било теже што нисмо имали слободе, него што смо били лишени других основних материјалних средстава. Ни недостатак хране, ни бедно становање и облачење скоро да нисмо ни осећали, јер је у нама горела огромна и снажна чежња за одузетом слободом, која је потискивала сва остала, мада тешка лишавања (феномен инхибиције).

Али није само човек несрећан због одузете слободе. Зар затворене птице у кавезима нису жалосне што не могу слободно да лете у природи, иако у кавезима имају хране у изобиљу; многе од те жалости брзо угину. Замислимо орла одсечених крила што му онемогућава да лети у висине. Да ли сте икад чули да је славуј запевао у кавезу? Зар животиње затворене у зоолошким вртovima немају тужне јуци и апатије према свему? Замислимо наше миле врапце који по цео дан весело цвркућу по крововима, улицама и баштама. Стрпани у собне кавезе са обиљем хране они би брзо угинули од тешке жалости што су изгубили слободу. Таквих примера има безброј.

Али не заборавимо да та слобода не делује сама, да није анархична, јер у том случају она не би била стваралачка већ разорна. Она се слободно укључила у све остале духовне законе и зато је стекла свој божански смисао и величанствену вредност. Кроз њу Бог хоће титане, велике слободне духове способне за велика дела. Није ли кнез Лазар претпоставио овоземну смрт у одбрани слободе свог народа од тиранина — завојевача, беди живота у рокству, имајући пред собом многобројнију и потпуно опремљену непријатељску војску. Није ли наш величанствени Његош кликтао у својим славним песмама тадашњем витезу Милошу Обилићу, који је поколењима оставио дивно име. Није ли млади Бакон Авакум са песмом на уснама победоносно пошао на губилиште у грозну мученичку смрт победивши и јаки инстинкт самоодржања, иако му је тиранин нудио сва благостања, само ако се приклони њему и његовој угњетачкој дружини. Кроз закон слободе постаје се мио Богу и стиче се трајна љубав људског рода.

ЗАКОН ПРАВДЕ — још један духовни закон — јесте неумитан и снажан стуб целине. Зар би се могла замислити универзална божанска зграда без његовог постојања? То се већ осећа из предходна три духовна закона. Правда је неуништиви тврди камен-темељац на коме једино може да се вечно одржи ова велелепна архитектура целине. Зар нам Исус Христос у својој беседи није исказао ову истину као Божију поруку целом свету за сва времена:

„Свако ко долази к мени, те слуша моје речи и извршује их, сличан је човеку који гради кућу, ископа дубоко и постави темељ на стени. А кад дође бујица, навали река на ту кућу, али не може да је покрене, зато што је добро саграђена. А ко је чуо, па није извршио, сличан је човеку који је саградио ку-

ћу на земљи без темеља, на коју навали река, и одмах је сруши. И би велико рушење те куће” (Лк. 6, 47—49; превод Е. Чарнића).

Мајка краљевића Марка Јевросима магистрално истиче вредност и последичну снагу закона правде, кад у песми „Урош и Мрњавчевићи” каже сину:

„Сине Марко, једини у мајке,
не била ти моја храна клета,
немој сине говорити криво,
ни по бабу ни по стричевима,
већ по правди Бога истинога;
боље ти је изгубити главу
него своју огрешити душу”.

Наш народ каже: „Седи криво — говори право”, или „Правда држи земљу и градове”. А наш мислилац Божидар Кнежевић пише: „Правда је највиши појам душе”, и „Правда је смер који се достиже само путем истине; што је виша истина тим више одаје правду временима, стварима, људима...”

Јасно нам је да без правде и правичности нема ни љубави, ни лепоте, ни морала, ни слободе. На њој се изграђује прави карактер човека. Са њом нико не може упасти у понижавајући одвратни опортунизам. Зар нам Бог није поручио преко Спаситеља Христа: „Нико не може служити двојици господара; јер ће или једнога мрзети, а другога вољети, или ће једном бити привржен, а другога презирати; не можете служити Богу и мамону” (Мт. 6, 24). Зар то не значи да је име правда оскрнављена и да је такав човек учинио грех према Богу, оснивачу правде у васељени. На овом великом закону правде људи ходају једним правим путем и остају у вечном животу истине, љубави и лепоте.

ЗАКОН МОРАЛА. То је духовна сила која императивно налаже човеку у целом људском друштву да се у свему управља по свим осталим духовним законима. И то да се одреде за њих потпуно слободно. У том слободном опредељивању и јесте смисао моралног дела. Јер све што се врши из принуде не спада у његову сферу. Само у тој свесној и слободној тежњи ка лепоти божанских закона човек постаје леп, блажен, срећан и радостан што постоји. А који су то морални принципи, њихови путеви и њихови путокази ка извршавању човекових дела, то нам је јасно показало Еванђеље, са којим престаје свако лутање, јер је оно воља Божија. Оно садржи Божију поруку исказану преко његовог бесмртног Сина Исуса Христа, који нам је неопозиво казао: „*Ја сам пут, истина и живот*”. И на том прихватању божанске поруке човек постаје мио Богу. А та милост је највеће благо које може да стекне. Као извршитељ ових порука човек постаје скроман и блажен Божији сарадник на том непревазиђеном и вечном делу целине — иако сиромашан као ситна лепта скромне сиромашне старице у храму. Али као што је та мала лепта озарила старичину душу небеском светлошћу, тако и сваки човек, опредељен за божански морал, стиче ту неугасиву светлост у својој души, којој је у њој топло. Зато је незамењив божански морал којим нас води Христова црква. Сваки други покушај да

се нађе друга основа за његову изградњу мора пропасти. Бесмислена је и неморална и сама помисао да човек може да замени Бога.⁴

Дарвин у својој познатој књизи „Човеково порекло“, у српском преводу на страни 129. изјављује: „Потпуно усвајам мишљење писца... који тврди да је морално осећање или савест најважније од свих разлика између човека и нижих животиња. Кант узвикује: „Дужности! то чудно осећање, што не радиш нити из сујете, нити због ласкања, нити због претње, већ ослањајући се само на свој закон о души, и на тај начин задобијајући увек за себе поштовање — ти пред којом сви прохтеви постају неми, па ма се потајно и бунили — откуда је твоје порекло?“⁵

ЗАКОН ЖРТВЕ, то је закон који садржи у себи трагичну величину. У нашим медитацијама и списима кроз интуицију он нам се открио. Чињеница да се у биокосмосу једна врста храни другом кроз међусобну борбу, и још горе, да човек непотребно уништава човека, збунила је многе мислиоце и велике песнике, као што је и наш Његош. Његово схватање о „наличју природе“, супротно његовом одушевљењу пред њеном лепотом, јако га је збунило у тој привидној контрадикцији. Он између осталог у „Горском вијенцу“ каже:

„Нико срећан и нико довољан,
нико миран и нико спокојан...“
„Свет је овај тиран тиранину
а камо ли души благородној...“

А у „Лучи микрокозма“:

„Наша земља мати милијонах
сина једног не мож' вјенчат срећом...“

Његош трпи и болује сагоревајући у својим бесаним ноћима у тражењу разлога таквој контрадикцији. Свестан да су Божји путеви непознати маленом човечијем уму, скрхан пред том немоћи човека да открије скривену истину, Његош тужно изговара: „Земља стење а небеса ћуте“, а у „Лучи микрокозма“: „Овога су у гробу кључеви“.

Али ако посматрамо ово питање кроз закон жртве, тада нећемо у њему видети наличје природе већ трагичну величину таквог збивања. Посматрајући га са становишта целокупног биокосмоса, а не са становитишта искључиво појединачних индивидуалних живих бића на земљи, видећемо сасвим другу слику. На том плану откривају нам се многа тајанствена врата, кроз која видимо велике Божје намере. Човек својом логиком остаје збуњен. Али логика Бога је далеко изнад ове, јер је апсолутна, формирана из апсолутне свевидеће свести. И ту је величанствен Божји план стварања и одржавања света. Јер Бог је поставио вечни живот целине природе и индивидуалну телесну смрт њених становника. Кроз закон наслеђа продужава се рађањем живот предака, који преносе своје особине

⁴ Др Милан Марковић, примаријус, СТПЦ, X, стр. 122—126.

⁵ Ч. Дарвин, Порекло човека, превод Недељка Дивца, Геца Кон, књ. I, Београд 1931, књ. II, стр. 126.

потомству. Али та индивидуална смрт губитком тела бива у ствари прелажење индивидуалне душе у Други, неуништив духовни живот — како ми верујемо. Из тога бива јасно да у ствари нема искључиве смрти, већ само прелажења индивидуе из једне области у другу. Према томе бесмртност је садржина и смисао васељене. Зато свака индивидуа мора да прође кроз индивидуалну привидну смрт, приносећи своју жртву целини — пре или после — на основу своје тајанствене судбине, о којој ће бити речи у доцнијим редовима. Истина, та судбинска смрт иде кроз закон борбе, да би био побеђен инстинкт самоодржања, који је био потребан свакој индивидуи да може да егзистира у свом биолошком животу на земљи. А закон је јачи од инстинкта. Из тога произилази да је жртва племенита и стваралачка. Она постаје извор индивидуалног титанства и херојства. Бића се пењу на овај пиједестал величине. Многима може бити тешко да то прихвате. Међутим, ту сад видимо Бога, врховног Научника, чије дело посматрано у целини открива у нама и страхопоштовање и дивљење. Зар би се смео усудити и највећи човеков геније да измисли какав бољи систем целине!

Човек стиче кроз жртву своју величину и лепоту. Законом жртве, удруженим са законом слободе, стиче се ненадмашна врлина. Јер Бог хоће титане и хероје у свом бесконачном свету. Није човек велик у задовољству, већ у стварању кроз трпљење и бол. Мати се жртвује у болу при рађању свог детета. Кроз бол и жртву човек у свакој прилици изражава своје достојанство.

Да би грешном људском роду донео искупљење и спасење, Христос је примио на себе човечију природу, и њом на крсту поднео најузвишенију жртву из љубави, да би ослободио људски род од греха. И пред визијом бездушности, срамне људске рђавштине, која се указивала пред предстојећим трагичним чином и човековом издајом Бога, осетио је душевни бол, јачи од физичког, и изразио га тужним узвиком „Жалосна је моја душа до смрти“, узвиком који се и данас пролама светом као безнадежни ехо. И зато је поднео високу жртву, примивши свој крст и све муке на њему. А те муке и тај крст блистају и данас кроз цео свет, и блистаће и даље кроз све будуће векове као неугасива највеличанственија светлост.

Зато овај велики смисао закона жртве, уклопљен у све остале духовне законе, чини заједно са њима јединствену целину вечног божанског дела. Али човек је често злоупотребом своје слободе чинио и чини многа одређења о овај закон жртве. Човек је много отежао своју судбину тиме што није знао за основни закон узрока и последице, то јест, повратног удара који је неизбежан.

ЗАКОН УЗРОКА И ПОСЛЕДИЦА, то је најтежи духовни закон, који као Дамоклов мач виси над сваким људским бићем, и још више: који својом огромном тежином лежи на плећима сваког човека. Јер свако ко се и најмање одреши о ма који од наведених духовних закона, сносиће мање или веће последице према тежини одређења. Дубоки смисао овог закона јесте обезбеђење, одавање правде свим збивањима. Њиме се изравњавају све ствари; све неправичности добијају сатисфакцију, а ова се стиче кроз испаштање, покајање и примање Христа Спаситеља, које води у крајње ослобођење и раз-

решење од кривице све оне што су се на разне начине огрешили о духовне законе.

Бог је одредио људима да се у току њиховог живота у свим делима управљају по свим духовним законима. Зато им је и дао слободу да могу њоме да бирају и граде своје поступке. Дао им је свест да помоћу ње могу јасно и недвосмислено да разликују добро од зла. И захтевао је од свих да служе исључиво добру. Свако одступање од тога представља недозвољен грех, који истовремено означава непоштовање Бога и оштећење правде. Зато сваки грех постаје узрок тешкој последици — ИСПАШТАЊУ. А то испаштање настаје неумитном силом овог закона, то јест, закона повратног удара. На тај начин свако ствара своју индивидуалну судбину, а народ своју колективну. Јер овај закон је јачи од свих физичких закона као и од сваког насиља.

У својој књизи „Индијска философија” (преведеној и код нас веома успело од Др Рамила Вучића, професора православног Теолошког факултета) аутор Сарвепали Радакришнан, најзначајнији историчар хиндуске философије, цитира из „Упанишада” поједине текстове, као што су: „Према принципу карме нема ничег несигурног или произвољног у нормалном свету. Ми жањемо што смо сејали. Добро семе доноси добру жетву, рђаво зло. Покушај да се обиће закон карме исто је тако узалудан као и покушај да се прескочи сопствена сенка. Не надноси се над нас наша мрачна судбина него сопствена прошлост. Трпљење је плата за грех. Бесконечно у човеку помаже му да превазиђе границе коначног. Суштина духа је у слободи. Упражњавајући слободу човек може да држи и контролише своје сопствене нагоне. Духовна природа је основа човекове иницијативе и напора. У њему постоји душа. Ништа споља њу не може да покори. Ми смо сигурни да материјалне силе света морају да се покоре духовним правилима (наш курзив) — и тако да се закон карме подвргава слободи духа. Колико више губимо везу са целокупношћу којој припадамо, толико више постајемо себични, толико је јача наша везаност за карму”⁶.

Из ових испрекиданих цитата већ се види да Радакришнан закон карме посвећује врховну важност за живот људи, и оптимистички каже даље: „Ипак је будућност у нашој руци, и ми можемо радити са надом и уздањем. Карма храбри наду за будућност и олакшава мирење са прошлошћу. Карма доводи људе до свести да ствари овог света, успеси и неуспеси, не мењају достојанство душе. Једино је добро у врлини, не у положају и богатству, не у раси или националности. Ништа осим добротe није добро”.

Овај закон узрока и последице неумитно погађа свако огрешење појединаца, као и целог народа. И ми, који смо савременици и сапатници Првог и Другог светског рата, имали смо прилике да се у то уверимо у тадашњим збивањима. Зар се нисмо у то уверили у Првом светском рату, који је покренуо немачки цар Вилем са својим савезницима и са одлично и надмоћно опремљеним ратним материјалом, у коме је страдало толико света да је језиво и сетити

⁶ Сарвепали Радакришнан, Индијска философија, књ. I, стр. 175—179, Нолит, Београд, 1964.

се тога; у освајачком рату пре свега против малене али херојске Србије, чија су страдања била позната целом свету, а убрзо и против њених савезника, у почетку потпуно неспремних за рат. Немачка и њени савезници заратили су тада против закона правде, уверени да ће својом физичком надмоћи победити. Али ови завојевачи остали су запрепашћени кад је духовни закон правде на крају победио ту бруталну силу и кад је повратни удар судбине свему ударио свој неумољив печат. У Другом светском рату победа закона била је ништа мање очевидна. У њему су се одиграле разноврсне варијанте гажења закона правде од стране Немаца и њихових савезника, чему је следовао неумитни закон узрока и последице као закључни победилац. Брутални освајач Хитлер, опијен својим лудилом физичке моћи охрабрен својим савезницима, заслепљеним разним сатанским комбинацијама за грабеж и бедне победе — после безбројно почињених зала која су заувек компромитовала њихове народе, катастрофално се срушио заједно са својим савезницима пред неумитном силом закона узрока и последице. Најстрашније од свега је што и данас историја није научила свет да нико жив не може ни у једном времену да надмудри овај вечни и непобедив закон, иако на то упозравају наша Црква, философија и уметност. Зар ово не потврђује историјски пример, кад је Наполеон Бонапарта склопио војни савез са Турском у времену кад је Караџорђе водио тешке борбе са Турцима у Првом српском устанку за ослобођење Србије. Помажући истовремено Турке у свом рату са Русима, Наполеон је навучао на себе закон узрока и последице, по коме је морао пропасти баш од самих Руса.

Марко Марулић, даалматински философ, Сплићанин о коме је Др Ксенија Атанасијевић написала опсежну студију у својој књизи *Les penseurs Yougoslaves, Belgrade 1937*, р. 29. казао је: „Ако нам није могуће да будемо истовремено образовани и морално добри, боље је изабрати доброту без образовања него образованост без добротe”. И даље: „Срећан је онај који је немоћан да учини неправду, а јак да је поднесе. Жеља за осветом оптерећује човекову душу тешким теретом. Ко је довољно луд у својим расуђивањима да не би претпоставио вечну награду одређену стрпљењу према увредама, задовољству да се освети увредама”. Затим: „Нека нас ближњи привидно вређа колико му је воља, он не може да досегне до блага наше душе, која је у нама. Ма какво да је оружје које зао човек на нас управља, оно се окреће против њега самог”. А Доситеј Обрадовић каже: „Да ли би се могло претпоставити да је истински живео човек који у целом свом животу није познао и своју душу ни Бога? Корисније је човеку да буде култивисан морално него интелектуално. Најважније за њега је да научи да разликује оно што је добро од онога што је рђаво; онај који зна шта је добро, не може да чини зло”. (Ibid р. 94).

Др Ксенија Атанасијевић у својој књизи „Философски фрагменти” (Књ. I, стр. 83—89) истакла је рељефно својом интуицијом и песничком емоцијом осетила сву тежину и неумитност судбине, која пада на слаба човекова плећа. А победу над њом налази у човековом окретању вечности, из чијих бесконачних видика црпи надмоћну

и ослободилачку утеху. У погледу овог судбинског неминовног закона истиче да сваки морални прекршај добија повратни удар као удовољење врховној Правичности, и каже: „Не бисмо ниокакле могли да скупише отпорност да опстанемо у животу, кад се кроз нас не би пробијала вера да је позадина целог судбинског збивања изразито етичка и да највише Биће остварује правичност у васељени, која се јавља и као фаталност. Тамна судбина повлачи основне линије нашег трајања. У овим озбиљнијим и пресуднијим животним околностима судбина води прву и завршну реч. А она није слепа и глува; то и јесте тешко што у бескрај види и што јој је слух изоштренији од слуха птица грабљивица. Тако је с једне стране као у челику исклесана тамна и непобитна фигура судбине што прописује оно што има да нас снабе, а са друге стране простире се наша етичка обавеза да останемо до краја у ставу круне стварања — човека. Др Атанасијевићева нарочито истиче да се све те ствари поравњавају пред Богом. Зато се чуђи онима који у свом фаталном незнању не познају Бога, и каже: „Зар стављати у сумњу egzистенцију Бога? Зар ни од кога да не очекујемо исправку и раздавање? Па шта онда остаје? Јачи од свију датих философских доказа за постојање Бога јесте наш крик за једним свемоћним бићем. Тешки вера да постоје велике и вечне снаге које ми можемо да дохватимо у нашим екстатичким стањима. Тражимо и молимо чуђа од виших бића. Сувнише је ружно и мучно без њих”.

И не само религија и философија већ и уметност у многим великим делима открива ту страховиту снагу закона повратног удара, односно судбине, и сталну борбу човека у исправљању њене неумитности, као и човековог искупљења. Нарочито музика досеже до прадубине тога кармичног сплета. Генијалне Чајковскове пета и шеста симфонија (звана патетична) оживљавају сликовито и кроз потресну емоцију сву драматичност тешког и бескрајног смењивања пораза и победе у овој страховитој драми, у пуној њеној светлости, мраку и страви. Бетовенова пета симфонија већ у првим тоновима као грч нам стеже душу од стеновите тежине судбине, да нас даље понесе победничким триумфом у озарене небеске висине. А сву тежину и неминовност испаштања, које доводи човека до искупљења, својим тешким акордима и визионарском динамиком мапистрално је оживео Рихард Штраус у својој симфонијској поеми „Смрт и искупљење”, Рихард Вагнер у свом „Нибелунгском циклусу”, који се састоји из четири опере (Рајанско злато, Валкире, Сигфрид, Сумрак богова), обрадио је проблем паганских богова из германске митологије, који су своју моћ и владавину заснивали на злим поступцима и грозотама, удруживши се са мрачним силама да помоћу њих владају, и не познавајући ове духовне законе дате од врховног и апсолутног Бића. Зато су морали пропасти; били су међусобно уништени и њихов град Валхала сав је изгорео. Вагнер даје даље разрешење проблема зла у својој следећој опери „Парсифал” победом насталог хришћанства. Та опера је његово ремекдело.

Овај закон узрока и последице је потврђиван и у многим светским делима књижевности, поезије и сликарства, као и у нашој народној поезији.

*

На свим овим духовним законима Бог је подигао величанствену вечну зграду васељене и на њима поставио живот човека и његов смисао. Зато су ти закони основа света. Значајно је што су сви они повезани и нераздвојиви један од другог. Ко хоће да разуме ма који од њих мора га посматрати у тој узајамној повезаности. У лепоти, Љубави, Правди, Жртви и Закону узрока и последице цела васељена блиста непресушним светлостима врлина. Кроз њих смо познали Бога Творца пред Којим смо у побожној екстази, а из груди нам извире Осана у Његову славу и нашу трајну захвалност.

*

Погледајмо сад у свет данашњице. Погледајмо смело и објективно на целу земљину куглу и запитајмо се: какви су се то тамни облаци наднели над њом? Одакле су? Ко их шаље као разорна оруђа да систематски, плански, сатански уништавају цео свет? Ко је тај Мефисто који сакривен, анониман, сеје ову језиву пустош што разара на најподмуклији начин? Хришћанска догматика учи да је то првобитно био један од седморице арханђела и да се још пре постања света побунио против Бога у својој бесмисленој зависти и пакости у жељи за влашћу. Звао се Луцифер или Сатанаил. Али сигурно знам да је то име персонификација зла, тог исконоског зла, које трајно прати људски род још од његовог почетка, и да се оно све више повећава. Његова подлачка војска, развејана по целом свету под најразноврснијим маскама, гнусобно рије и трује све и свакога. Његова девиза је: „Треба уништити све, све, и све сурвати у бездану провалију” над којом се тај кезоња језиво церека! Зар је већ уништио човека, правог човека? Место њега какво бедно створење гамиже! Та беда људског рода! Зар само урлањем да се потврђује то ништавило и карикатура човека! Тај свирепи, скривени антихрист гура стално све даље свет у амбис снагом својих мамаца, помоћу којих му постепено одузима памет, лепоту, укус и све особине духовног бића. Његова снага је у бесвесности његовог робља. То робље треба ошамутити, онемогућити му мишљење, сакрити му праву лепоту; сакрити му праве путеве и упутити га на оне што воде у мрак и у паклену провалију; предати га хистерији, лудилу, изопачавању његове божанске природе, изручивању његовог истинског порекла. То безбројно робље више не зна да се стиди. Његове лудачке оргије заглашују све док у шупљим ходницима његових лобања хуји промаја. Пирамиде његових разних пострадалих жртава разбацане су по свим крјевима ове ојабене планете плача, безумља, ружноће, гадости, свирепости, злочинства сваке врсте, малоумности. Живи лешеве! А сатана из свог ужасног мрака просипа из своје огавне перверзности над њиховим главама страшан циничан смех! Какав смех! Од њега се језа увлачи у кости. Крици жртава, врисак хистерије безумља.

На замкама лежи овај свет. Подмећу се нарочито младима у пубертету. Заводљиви гласови шире се да их гурну у загрљај празне разузданости сваке врсте, да им смисао — односно бесмисао живота

— буду разарајући пороци. Блауд деце! „Утопите се у блауд што пре“ довикују им сатане. Утоните у промискуитет! За високу награду чекају вас сифилис, гонореа. Доцније стоје вам отворена врата безбројних лудница; чекају вас стрпљиво. Знају да ћете доћи. Потребне су вам. Нека се роје лудаци! Здравии нам нису потребни. Зидајмо луднице! Како је лепо бити без свести, бити мртав-жив! Чему свест“ шапуће им наказни сатана и продужује даље заводљивим гласом: „Чему памет кад вас тера на напор да учите, да истражујете усамљене кутове врлине, њених лепота и уживања у стваралаштву! Ово оставите оним вашим друтовима, који под Божјим окриљем то чине. Гледајте филмове, јер њихова производња је највећим делом под мојом влашћу. Уживајте у њиховим сликама свакојаким чулних оргија! Ослободиће вас сваке сентименталности. Доле врлина, доле разум! Живци ће вам брзо утрнути; бићете стари пре времена; отупеће вам и мозак. А то је баш добро. Зар није боље без њега, јер он вам намеће безброј скрупула, разне дужности и врлине. Уз то, дао сам вам и реке алкохола. Он тече свуда. Пијте га! Он ће загрејати ваша изанђала млада тела. И убрзаће тупост. Како је пријатно бити у њој! Наркотика разних! У обиљу. Наркозе, то су друга задовољства. Бунцање, урлици, хистеричје! О хистеричје! У њој истрошите цело своје биће! Помоћиће вам у томе и дивљачка музика празних цесова. Ја сам их успешно поставио свуда. Они урлају, лупају у празно, заглушују, изазивају трзаје тела. Каква естетика! Каква екстаза! Утопите се у незнање, неспособност, нерад. Видите колико вам мој пакао пружа уживања. Дао сам вам и многе учитеље, моје проповеднике. И ви, који пишете, потрудите се да што више унесете проstackлука, псовки, ругобности, подметања, и клеветања у ваше приповетке, романе, позоришне комаде и друге публикације. Дајте тиме подстрека и уличним псовкама. Јер кад то може „Талија“, зашто не би могла улица? Што брже остварите потпуну друштвену ругобу — њу глорификујте!

И ви, које сам прокламовао за своје такозване „научнике“, дајте подршке таквом стању. Објашњавајте што више да је „наука“ то све одбранила и одобрила. Објасните да је она открила да сте синови мајмуна, да су пороци и разне перверзије „научно“ оправдане. Тиме ћете помоћи својим ауторитетом што сигурније пропадање људског рода. Разуме се, у накнаду за то добићете од мене високе награде, а то је важније од праве науке...”

И док сатана тако шапуће, он се радује овом безумном успеху, свом накарадном учењу. Задовољно трља руке док се његов језиви лудачки смех разлеже по целом простору, залураде очи блискају уништулачком светлошћу, засићен огавном мржњом којом се распусно наслабује. „Нек се мрак све гущи спушта на земљу! Нека отровни гасови куже све више атмосферу! Пропаст! Уништење! — то хоћу ја — сатана, ја антихрист!

*

Али свет неће смрт. Он хоће трезвен живот човека, коме су одвратне све те теревенке. Зато, преварио си се сатано! Јер Бог је дао човеку разум и вечну душу да се усклићује у откривању божан-

ских циљева. Дао му је рај. А шта значи — рај? То је врховни живот у царству Бога где живе безбројна етерна бића, која су га заслужила својим животним врлинама и која су увек слушала Спаситељеве гласове и поруке вечног и свемоћног Творца. Шта више, дао му је и земаљски рај, да у духовно-телесном бићу ужива у новим облицима живота, у новом усхићењу и лепоти обиља целог земаљског света, а на основи поштовања свих духовних закона, овде изнесених. Зато благо хришћанима који су дали завет Богу да се у свему владају по Његовим законима. Јер кроз њих се долази до спасења и вечног живота. Будимо захвални синови и кћери наше Цркве, јер нам она даје снаге да живимо као прави и достојни људи. Са Црквом бићемо у могућности да остваримо сва добра на земљи кроз љубав и слогу. И зато нека вас не плаши сва данашња беда људског рода, то свеукупно демонство, јер Бог је безмерно јачи од антихриста. Бог не напушта своју децу.

Враћа се блудни син. Дочекује га његов Отац раширених руку. Појављују се нови титани. Нови човек носи развијену заставу свог правог порекла, божанског порекла. За њим иду нове поворке, зрачне, радосне. Иду хришћани. Удружује се цео људски род у Велико Братство. Лепршају се плаве заставе са амблемом златнопламеног сунца и са исписаним божанским порукама: Љубав, Слобода, Лепота, Доброта.

И док се цело демонско царство сурвава у понор са ужасним треском, сунце развејава мрак. Иду млади титани. Оре се хорови који певају: Слава Богу на висини а на земљи мир у сведоброти и у светлости.

Zusammenfassung

Dr Milan Marković

DIE GEISTIGEN GESETZE ALS GRUNDLAGE DER WELT

Der Verfasser legt in diesem Artikel sieben geistige Gesetze vor, die Gott in seinem ewigen Schöpfungsplan aufgestellt hat, — nach und vor der Schöpfung der Welt. Nach dem Verfasser sind diese sieben Gesetze: 1) das Gesetz der Liebe, 2) das Gesetz der Schönheit, 3) das Gesetz der Gerechtigkeit, 4) das Gesetz der Freiheit, 5) das Gesetz der Opfer, 6) das Gesetz des Ursprungs und der Folge, 7) des Gesetz der Moral.

Diese geistigen Gesetze sind älter als die natürlichen als da sind: das Gesetz der Konservierung von Energie und das Gesetz der Gravitation, unter denen sich alle anderen physiko-chemischen Gesetze zusammenfassen lassen.

Alle diese natürlichen Gesetze sind den geistigen untergeordnet und werden von diesen mit dem ewigen Plan Gottes in Uebereinstimmung gebracht. So hat Gott nach ihnen allen die Welt erschaffen, vor allem auf der Grundlage des Gesetzes der Freiheit.

Darum ist die Welt frei im Rahmen aller übrigen geistigen Gesetze, welche gemeinsam wirken. Jede Verletzung von ihnen würde zu katastrophalen Folgen führen — nach dem Gesetz von Ursprung und Folge — das die Welt zum Untergang bestimmen würde.

Hingegen gibt genaue Beachtung dieser Gesetze der Welt ewiges Leben, ein himmlisches und irdisches Paradies, in dauernder Schönheit.

Im zweiten Teil dieser Arbeit beschreibt der Verfasser den usurpierenden Widerstand des Satans wider Gott, wodurch er mit seinen irreführenden Nachfolgern die Welt in Untergang und Tod führt. Seine Tätigkeit breitet sich besonders heute überall aus. Aber am Ende seiner Arbeit beschreibt der Verfasser, aus tiefer Ueberzeugung, den endlichen Sieg des Guten über das Böse, den Sieg der christlichen Kirche über den satanischen Atheismus, denn die Welt will nicht den Tod sondern das ewige Leben.

Резюме

Д-р Милан Маркович

ДУХОВНЫЕ ЗАКОНЫ — ОСНОВА МИРА

Автор в своей работе говорит о семи существующих духовных законах, которые Бог, прежде сотворения мира, вложил в Свой творческий план. Автор говорит, что это следующие законы: 1. закон любви, 2. закон красоты, 3. закон справедливости, 4. закон свободы, 5. нравственный закон, 6. закон жертвы, и 7. закон причины и последствия.

Эти духовные законы более древние, нежели физические законы: например, от закона накопления энергии и закона притяжения, от которых зависят все другие физическо-химические законы. Все эти физические законы подчиняются духовным законам, со стороны которых они были направляемы в созвучьи с творческим Божьим вечным планом.

Итак, Бог через них сотворил мир сей, причём на основе закона свободы. Следовательно, мир свободный, в рамках всех других духовных законов, которые совместно действуют; каждое отступление от любого из них представляло бы собой грех катастрофического результата — согласно закону причины и последствия, который бы отвёл мир в гибель. Между тем движение мира на основах взаимосвязи этих законов, даёт ему вечную жизнь, небесный и земной рай, в вечной красоте.

Во второй части настоящей работы автор подчёркивает прямое противопоставление сатаны Богу, который со своими заблуждёнными, испорченными сторонниками отведёт мир о гибель и смерть. Его действие особенно теперь всюду распространяется.

В конце своей работы автор с полным доверием подчёркивает и говорит о конечной победе добра над злым — о победе Церкви Христовой над Её врагами, ибо мир не хочет смерти, а желает вечную жизнь.